

**ALOHIDA TA'LIM EHTIYOJLARI BO'LGAN HAR BIR BOLANING
INKLYUZIV TA'LIM OLIISH HUQUQINI TA'MINLASHGA QARATILGAN
CHORA-TADBIRLARNI AMALGA OSHIRISH .**

Abdulla Qodiriy nomidagi
Jizzax davlat pedagogika
universiteti o'zbek tili va
fakulteti 2-kurs talabasi

Hubbimova Mohidil

Anotatsiya: Mazkur maqolada alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar tahlil qilinadi. Inklyuziv ta'lim prinsiplari, huquqiy asoslar, pedagogik yondashuvlar va amaliy tadbirlar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, maxsus ehtiyojga ega bolalarning ta'lim jarayoniga to'laqonli qo'shilishi uchun zarur sharoitlarni yaratish, pedagoglarni tayyorlash va jamiyatda inklyuziv madaniyatni shakllantirish masalalariga e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: Inklyuziv ta'lim, alohida ta'lim ehtiyojlari, maxsus pedagogika, ta'lim huquqi, pedagogik yondashuvlar, moslashtirilgan ta'lim, inklyuziv muhit, pedagoglarni tayyorlash, ta'lim strategiyalari.

**IMPLEMENTATION OF MEASURES AIMED AT ENSURING THE
RIGHT OF EACH CHILD WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS TO
RECEIVE INCLUSIVE EDUCATION .**

Anotation: this article analyzes measures aimed at developing an inclusive education system for children with special educational needs. Principles of inclusive education, legal framework, pedagogical approaches and practical activities are considered. Also, attention will be paid to the issues of creating the necessary conditions for the full-fledged inclusion of children with special needs

in the educational process, training educators and the formation of an inclusive culture in society.

Keywords: inclusive education, special educational needs, special pedagogy, educational law, pedagogical approaches, adapted education, inclusive environment, training of educators, educational strategies.

“Odamda qanday tashxis ekanligi muhim emas. Unga hurmat bilan munosabatda bo’lish va munosib hayot kechirish imkonini berish muhim” -,deydi Mariya Sibulskaya. Darhaqiqatdan ham inson ijtimoiy kelib chiqishi yoki jismoniy holatidan uni jamiyatdan uzish , yiroqlashtirish bu insoniylikka zid hodisa hisoblanadi. Shunga ko’ra bugungi jamiyaimizda qarib bir necha o’n yilliklardan buyon , ayniqsa , o’tgan besh yil davomida nogironligi bo’lgan alohida ta’limga ehtoyojmand bolalarning tashqi olam, tengqurlari hatto

oilasidan ham uzilib qolishini oldini olish uchun ko’rilayotgan chora tadbirlar natijasida bugungi kunda Butun Jahon , xususan , Mamlakatamizda ham ushbu bolalarni “Inklyuziv ta’lim” ga jalb etish va bu harakatlarni Davlat Qonunlari bilan mustahkamlab kafolatlash jarayonning nechog’lik muhim ahamiyatga egaligini ko’rsatib beradi. “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo’lgan bolalar uchun inklyuziv ta’limni tashkil etish maqsadida ta’lim muassalari moddiy texnika bazasini mustahkamlash , o’quv dasturlarini adabtivlashtirsh, sog’lomlashtiruvchi sifatli ta’lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish hamda bu jarayonga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash “1 kabi vazifalar belgilanadi. Boshlang’ich ta’limda o’qitish sifatini yaxshilash ,o’quvchilarning imkoniyatlariga mos , davlat ta’lim standartlari me’yorlari inobatga olingan o’quv muhitini samarali tashkil etish , bu jarayonda tashkilotlar va jamoat institutlari hamkorligini kuchaytirish yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur ijtimoiy-pedagogik masalalarni hal etishda ta’lim , sog’likni saqlash va mahalla tashkilotlarining imkoniyati cheklangan bolalarni sifatli ta’lim xizmatlari bilan ta’minlash borasidagi o’zaro manfaatli hamkorligi talab etiladi

. Bu esa , boshlang'ich sinf o'qituvchilarida metodik mahorat , kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning klasterli yondashuvlari , tashkiliy omillari , pedagogik-psixologik shart-sharoitlari ,inklyuziv sinflarda darslarni tashkil etishga qo'yiladigan didaktik talablarni aniqlashtirishni taqazo etadi. *2*

* O'zbekiston Respublikasining Prezidentining 20170yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiasi to'g'risida" gi PF-4947- sonli Farmoni.

2* "INKLYUZIV TA'LIM" F.U.QODIROVA, D.A.PUKLATOVA
Toshkent "Mehr nuri nashriyoti" 2024

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 1- dekabrda PF-5270-son "Nogironligi bo'lgan shaxslarni davlat tomonidan qo'llab quvvatlash tizimini takomillashtirish chora – tadbirlari to'g'risida", 2019 –yil 29- apreldagi PF-5712-son "Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida "2020-yil 6-noyabrda PF- 6108-son "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim –tarbiya va ilm –fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida "gi qarori, O'zbekiston respublikasi vazirlar Mahkamasining 2021-yil 12-oktabrdagi 638-son "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishga oid normative huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi qarori va boshqa hujjatlarda kadrlar masalasi ,ta'lim mazmunini moderniozatsiyalash, jarayonini metodik va didaktik ta'minlash vazifalari belilab berilgan. ziv ta'lim tizimi bosqichma-bosqich boshqa umumiy o'rta ta'lim muassasalarida joriy qilinadi;

**O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-son Farmoniga muvofiq O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini takomillashtirish hamda ularga ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari sifatini yaxshilash maqsadida:

1. Quyidagilar:

2020 — 2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi (keyingi o'rinlarda — Konsepsiya) 1-ilovaga muvofiq;

2020 — 2025-yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasini 2020-2021-yillarda amalga oshirish bo'yicha “yo'l xaritasi” (keyingi o'rinlarda – “Yo'l xaritasi”) 2-ilovaga muvofiq;

Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar ta'limini 2025-yilgacha rivojlantirishning maqsadli ko'rsatkichlari (indikatorlari) 3-ilovaga muvofiq tasdiqlansin.

Belgilansinki, Konsepsiya erishilgan natijalar, maqsadli ko'rsatkichlar va tegishli davrga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlardan kelib chiqqan holda 2022-yildan boshlab har yili tasdiqlanadigan alohida “Yo'l xaritasi” asosida bosqichma-bosqich amalga oshiriladi.

2. Xalq ta'limi vazirligi 2021-yildan boshlab har yili 1-dekabrga qadar o'tayotgan yilning “Yo'l xaritasi” bajarilishi yakunlarini batafsil o'rganish asosida keyingi yil uchun “Yo'l xaritasi”ni ishlab chiqsin va tasdiqlash uchun Vazirlar Mahkamasiga kiritсин.

Vazirlar Mahkamasi “Yo'l xaritalari” hamda maqsadli ko'rsatkichlarning (indikatorlarning) bajarilishi ustidan doimiy monitoring olib borsin hamda yiliga bir marta uning natijalarini Hukumat rayosati majlislarida tanqidiy ko'rib borsin.

3. Belgilab qo'yilsinki, Konsepsiya ikki bosqichda amalga oshiriladi, jumladan:

a) 2020 — 2022-yillar davomida:

inklyuziv ta'lim tizimi sohasidagi normativ baza takomillashtiriladi;

inklyuziv ta'lim tizimi uchun malakali pedagog kadrlar tayyorlanadi, qayta tayyorlanadi va malakasi oshiriladi;

inklyuziv ta'lim joriy etilgan muassasalarning moddiy-texnika bazasi mustahkamlanadi, ular maxsus moslamalar (ko'tarish qurilmasi, pandus, tutqich

va boshqalar), zarur adabiyotlar, metodik qo'llanmalar, turli kasblarga o'qitish uchun uskuna va jihozlar bilan ta'minlanadi;

inklyuziv ta'lim sohasiga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va innovatsion loyihalar joriy etiladi;

alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning bilim olish huquqi, inklyuziv o'qitishning mazmun-mohiyatini tushuntirish orqali aholi o'rtasida ijobiy ijtimoiy muhit shakllantiriladi;

alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarni kamsitish, ularga salbiy muomalada bo'lishning oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshiriladi;

inklyuziv ta'lim tizimi tajriba-sinov tariqasida alohida ta'lim muassasalarining faoliyatiga joriy qilinadi;

b) 2023 — 2025-yillar davomida:

inklyuziv ta'lim tizimi bosqichma-bosqich boshqa umumiy o'rta ta'lim muassasalarida joriy qilinadi;

alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan har bir bolaning inklyuziv ta'lim olish huquqini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshiriladi;

inklyuziv ta'limda o'qitish usullari takomillashtiriladi hamda ta'lim jarayoniga individuallashtirish tamoyillari bosqichma-bosqich joriy etiladi;

inklyuziv ta'lim jarayonida o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashga, ularning jismonan sog'lom va baquvvat shakllanishiga qaratilgan choralar ko'riladi;

o'quvchilarning jismoniy va aqliy ehtiyojidan hamda ta'lim muassasalarining geografik joylashuvidan kelib chiqib alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan davlat ta'lim muassasalari (maktab va maktab-internatlar) (keyingi o'rinlarda — ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari) soni optimallashtiriladi.

4. Xalq ta'limi vazirligi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi hamda Moliya vazirligining:

a) 2021/2022 o'quv yilida tajriba-sinov tariqasida:

shaharlarda hamda Toshkent shahrining tumanlarida joylashgan bittadan umumta'lim maktablarida inklyuziv ta'lim tizimini joriy qilish;

Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahrida joylashgan bittadan umumta'lim maktabida alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun boshlang'ich tayanch korreksion sinflarni ochish;

Qashqadaryo, Farg'ona va Xorazm viloyatlarida joylashgan bittadan kasb-hunar maktabida ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining 9-sinf bitiruvchilari hamda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan guruhlarini tashkil etish;

b) inklyuziv ta'lim tizimini joriy qilish, boshlang'ich tayanch korreksion sinflarni ochish va ixtisoslashtirilgan guruhlarini tashkil etish natijalarini hisobga olgan holda ijobiy tajribani respublikaning boshqa hududlariga bosqichma-bosqich tatbiq etish;

v) 2021/2022 o'quv yilidan boshlab:

ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida majburiy umumiy o'rta ta'limni 11 yillik (intellektual rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun (yordamchi) maktablar, maktab-internatlarda 9 yillik) muddatda amalga oshirish;

ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining 10-11-sinf (intellektual rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun (yordamchi) maktablar, maktab-internatlarda 8-9-sinf) o'quvchilarini kasb-hunarga o'rgatish, ularning qiziqish va qobiliyatlaridan kelib chiqqan holda kelajakda egallaydigan kasblari bo'yicha mehnat faoliyati bilan shug'ullanishlari uchun

keng shart-sharoitlar yaratish maqsadida ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining qisqartirilayotgan o'quv soatlari doirasida kasbga o'qitish kurslarini tashkil etish;

g) ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari bitiruvchilariga kasbga o'qitish kurslarida o'rgatilgan kasblar bo'yicha sertifikat berish to'g'risidagi takliflariga rozilik berilsin.

Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi kasbga o'qitish kurslarini tashkil etishda metodik yordam ko'rsatish, o'quv jarayonini samarali olib borish va malakali professor-o'qituvchilarni jalb etish uchun tegishli hududdagi professional ta'lim muassasalari hamda "Ishga marhamat" monomarkazlarini ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga biriktirsin.

5. Belgilab qo'yilsinki:

a) 2021/2022 o'quv yilidan boshlab:

boshlang'ich tayanch korreksion sinflarda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berish moslashtirilgan (adaptiv) o'quv dasturlari asosida amalga oshiriladi;

alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun inklyuziv ta'lim tizimi joriy qilingan va tayanch korreksion sinflar ochilgan umumta'lim maktablarida ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari shtatlarini bosqichma-bosqich maqbullashtirish hisobidan maxsus pedagog shtat birliklari ajratiladi;

alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning salohiyatini rivojlantirish maqsadida inklyuziv ta'lim tizimi joriy qilingan umumta'lim maktablari tomonidan mazkur o'quvchilar uchun ular va ularning ota-onalari (qonuniy vakillari) ishtirokida individual o'quv dasturlari ishlab chiqilishi mumkin;

alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga individual ta'lim dasturlarini o'zlashtirishda maxsus pedagoglar va tyutorlar (yordamchi pedagog xodimlar) yaqindan ko'maklashadi;

inklyuziv ta'lim tizimi joriy qilingan umumta'lim muassasalariga tyutor (yordamchi pedagog xodim) sifatida tegishli malakaga ega volontyorlar va oliy ta'lim muassasalarining pedagogika yo'nalishidagi yuqori kurs talabalari pedagogik amaliyot davrida ixtiyoriylik asosida jalb qilinadi;

inklyuziv ta'lim tizimi joriy qilingan va tayanch korreksion sinflar ochilgan umumta'lim maktablari Kuzatuv kengashi tarkibiga alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning ota-onalaridan (ularning qonuniy vakillaridan) biri kiritiladi;

nogironligi bo'lgan shaxslarning ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda professional ta'lim muassasalari uchun umumiy davlat granti asosida qabul ko'rsatkichlarining ikki foizgacha bo'lgan qismi ushbu shaxslarga ajratiladi;

o'quvchilarga uy sharoitida yakka tartibda ta'lim berayotgan o'qituvchilar ish haqlarini hisoblash Xalq ta'limi vazirligi hamda Moliya vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan tartib bo'yicha amalga oshiriladi;

b) 2021-yil 1-yanvardan boshlab:

ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining rahbar xodimlariga mehnatning alohida sharoitlari uchun har oyda to'lanadigan ustama haqi bazaviy tarif stavkasining 100 foizi miqdorida to'lanadi;

Xalq ta'limi vazirligi huzuridagi "Mehribonlik" uylari respublika sog'lomlashtirish oromgohi rahbari bazaviy tarif stavkasi miqdori "Mehribonlik" uylarining tegishli rahbar xodimi bazaviy tarif stavkasining 90 foiziga, "Mehribonlik" uylari va bolalar shaharchalari psixologlari bazaviy tarif stavkasi miqdori umumta'lim maktablari psixologlari bazaviy tarif

stavkasiga, "Mehribonlik" uylari va bolalar shaharchalari to'garak va musiqa rahbarlari, mehnat va trener yo'riqchisi bazaviy tarif stavkalari "Barkamol avlod" bolalar maktablarining to'garak rahbarlari bazaviy tarif stavkalariga tenglashtiriladi.

6. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik respublika tashxis markazi qoshida uning belgilangan shtat birliklari doirasida "Inklyuziv ta'lim laboratoriyasi" tashkil etilsin.

Inklyuziv ta'lim laboratoriyasining asosiy vazifalari etib quyidagilar belgilansin:

umumta'lim maktablarida inklyuziv ta'lim uchun shart-sharoitlar yaratish, inklyuziv ta'lim berishning sifati va samaradorligini aniqlash mezonlarini ishlab chiqish hamda ularning bajarilishini nazorat qilish;

inklyuziv ta'limning metodik ta'minotini (dasturlar, rahbar, pedagog va mutaxassislarga metodik tavsiyalar va boshqalarni) ishlab chiqish hamda takomillashtirib borish;

inklyuziv ta'limning barcha subyektlari uchun psixologik-pedagogik va ijtimoiy rivojlantirishga yo'naltirilgan texnologiyalarni ishlab chiqish va takomillashtirib borish;

inklyuziv sharoitlarda ta'lim oluvchilar uchun psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash ishlarini tashkil qilish;

inklyuziv ta'lim bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni olib borish, ilg'or xorijiy tajribani o'rganish va amaliyotga tatbiq etish;

inklyuziv ta'lim tizimi joriy qilingan umumta'lim muassasalari, ularda ta'lim olayotgan o'quvchilar to'g'risida ma'lumotlar bazasini yaratish va uni doimiy yangilab borish;

inklyuziv ta'limni rivojlantirish masalalari bo'yicha ilmiy konferensiyalar va seminarlarni tashkil etish va o'tkazish.

7. Xalq ta'limi vazirligi, O'zbekiston Milliy teleradiokompaniyasi hamda Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi ikki oy muddatda quyidagilarni nazarda tutuvchi chora-tadbirlar dasturini ishlab chiqsin va amalga oshirilishini ta'minlasin:

alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarning ta'lim olish huquqi va erkinligini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, shuningdek bolalarning madaniyat, san'at, sport va boshqa yo'nalishlarda erishgan yutuqlari to'g'risida targ'ibot tadbirlarini o'tkazish;

inklyuziv ta'lim-tarbiyani matbuot va ijtimoiy tarmoqlarda keng targ'ib etish;

alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish masalalari bo'yicha ota-onalar uchun onlayn o'quv kurslarini tashkil etish va video ma'ruzalarni ijtimoiy tarmoqlarda joylashtirish.

8. Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Xalq ta'limi vazirligi, Moliya vazirligi boshqa vazirlik va idoralar bilan birgalikda 2021-yil 1-sentabrga qadar:

pedagogik ta'lim sohasidagi ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklarining tegishli o'quv dasturlariga inklyuziv ta'lim metodikasi bo'yicha mavzular kiritilishini ta'minlasin;

alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar (shaxslar) to'siqsiz harakatlanishi uchun umumiy o'rta, professional va oliy ta'lim muassasalarining o'quv binolari hamda talabalar turar joylarida zarur sharoitlar (binolarning kirish qismiga panduslar, tutqichlar va boshqalar) yaratsin;

o'quv jarayonini tashkil etishda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishda alohida masofaviy o'qitish elementlaridan (onlayn o'quv darslari, elektron ta'lim resurslari) keng foydalanilishini ta'minlasin.

9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 11-fevraldagi "Yetim bolalar va ota-onasining qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni ijtimoiy himoya qilishni kuchaytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4185-son qarorining 2-bandi uchinchi xatboshidan "rahbar xodimlari va" so'zlari chiqarib tashlansin.

Belgilansinki, mazkur o'zgartirish 2021-yil 1-yanvardan kuchga kiradi.

10. Xalq ta'limi vazirligi boshqa manfaatdor vazirliklar va idoralar bilan birgalikda bir oy muddatda o'zlari qabul qilgan normativ-huquqiy hujjatlarni ushbu qarorga muvofiqlashtirsin.

11. Mazkur qarorning bajarilishini nazorat qilish O'zbekiston Respublikasi Prezidentining maslahatchisi A.A. Abduvaxitov va O'zbekiston Respublikasi Bosh vazirining o'rinbosari B.A. Musayev zimmasiga yuklansin.***

Mazkur qaydlar Mamlakatimizda Alohida ta'limga ehtiyojmand bolalarning bugungi kunda sog'lom bolalar qatorida ta'lim olishiga keng

imkoniyayalr yaratish va bu sohani rivojlantitish hamda Davlat muhofazasiga olgan holda qonuniy normalarga kiritish tashkiliy ishlari alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan har bir bolaning inklyuziv ta'lim olish huquqini ta'minlashga qaeatilgan chora-tadbilarni amalga oshirishdanamuna bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr.O'RQ-637 son .
2. O'zbekiston Respublikasining Prezidentining 20170yil 7-fevraldagi "Ozbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiasi to'g'risida" gi PF-4947- sonli Farmoni.
3. "INKLYUZIV TA'LIM" F.U.QODIROVA, D.A.PUKLATOVA Toshkent "Mehr nuri nashriyoti" 2024.
4. Lex.uz sayiti